

Gajkowska, Cecylia

"Polska bibliografia adnotowana wiedzy o środkach masowego przekazu za rok 1967", pod red. Sylwestra Dzikiego, Kraków 1969...

Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego 12/1, 131-136

1973

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

I

Polska bibliografia adnotowana wiedzy o środkach masowego komunikowania za rok 1967 pod redakcją Sylwestra Dzikiego, Kraków 1969; toż za rok 1968, Kraków 1970; toż za rok 1969, Kraków 1971; *Prasoznawcze prace dyplomowe w Polsce do r. 1968*. Opracował Sylwester Dziaki, Kraków 1970, Ośrodek Badań Prasoznawczych RSW „Prasa”.

Od wydania pierwszego rocznika *Polskiej bibliografii adnotowanej* minęły niespełna dwa lata, a już ukazały się kolejne opracowania materiałów prasoznawczych za lata 1967, 1968 i 1969. Co więcej, redakcja informuje o przygotowywaniu roczników za lata 1970 i 1971 oraz 1961—1964. Zamierzenia redakcji zdążają w kierunku jak najrychlejszego uzupełnienia luki, jaka istnieje od wydania *Materiałów do bibliografii dziennikarstwa i prasy w Polsce w latach 1944—1954*. Zadanie ambitne i — jak można wnosić z dotychczasowego tempa produkcji — mające szansę pełnej realizacji. Szybkie uzupełnienie *Bibliografii* ma tym większe znaczenie wobec wzrastającej roli środków masowego przekazu we współczesnym społeczeństwie.

W omawianych rocznikach *Bibliografii* została zarejestrowana i zanalizowana dokumentacja dotycząca tzw. „mass mediów”. Jej zasięg obejmuje publikacje oryginalne oraz przekłady prac ukazujących się na terenie Polski, pomijając (konsekwentnie) prace drukowane poza obrębem kraju. Zakres publikacji — jak informuje wstęp — „jest zdeterminowany przez przedmiot wiedzy o masowym komunikowaniu, którą traktuje się tu nie jako autonomiczną dyscyplinę, ale jako technologię albo zespół różnych dyscyplin” (s. 2). Taki punkt wyjścia zdecydował o kryteriach doboru materiału, a także o konstrukcji schematu klasyfikacyjnego, według którego zostały zakwalifikowane odpowiednie dokumenty dotyczące wiedzy o prasie, telewizji i radiu jako środkach masowego komunikowania. Trzeba stwierdzić, że zastosowano tu jednakowe kryteria klasyfikacyjne w stosunku do trzech dziedzin „mass mediów”. Schemat klasyfikacyjny, podobnie jak w roczniku za rok 1966, szereguje analizowany materiał według ośmiu podstawowych grup (Przedmiot nauki o środkach masowego przekazu informacji; Teoria i praktyka prasy; Problemy prasowo-prawne; Język w prasie; Ekonomia prasy; Socjologia i psycholo-

gia prasy; Historia prasy; Dokumentacja, bibliografia), z których każda uwzględnia opracowania ogólne i szczegółowe, wewnątrz natomiast istnieje podział na punkty. Schemat ten wydaje się najbardziej zrozumiały i przejrzysty w stosunku do prasoznawstwa.

Roczniki *Bibliografii* przynoszą analizę prac naukowych, popularnonaukowych i publicystyczno-informacyjnych dotyczących wiedzy o środkach masowego komunikowania, obejmując materiał zawarty w książkach (w 1969 r. — 30 książek), artykułach i rozprawach w czasopismach i tomach prac zbiorowych, które ukazały się w Polsce w latach 1967—1969. Rocznik za 1967 r. przynosi 312 not informacyjnych, za 1968 — 360, za 1969 — 356.

Przedmiotem stałej kwerendy Ośrodka Badań Prasoznawczych jest ponad dwieście tytułów (nie licząc tak podstawowych źródeł, jak *Bibliografia Zawartości Czasopism* i „Przewodnik Bibliograficzny”), w kolejnych rocznikach znalazły się wykazy obejmujące kilkadziesiąt tytułów (np. w 1968 r. — 71). Są to wyłącznie te źródła, z których zaczerpnięto materiał do not zamieszczonych w danym roczniku. W żadnym jednak tomie *Bibliografii* nie ma całościowego wykazu ekscerpowanych źródeł, co rozwiałoby wątpliwości czytelników. Analiza tytułów pozwala stwierdzić, że w wykazach tych, obok publikacji specjalistycznych z zakresu prasoznawstwa (takich jak „Biuletyn RSW »Prasa«”, „Zeszyty Prasoznawcze”, „Prasa Polska”, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego”, z których notabene omówiono najwięcej prac), znalazły się czasopisma o charakterze naukowym, popularnonaukowym z różnych dziedzin humanistyki (np. historia, prawo, socjologia), czasopisma społeczno-kulturalne i literackie, od roczników, aż po miesięczniki i tygodniki (np. „Argumenty”, „Kultura”, „Współczesność”). Jest to zatem zestaw źródeł o różnym ciężarze gatunkowym zawartości treściowej. Założenie redakcji dotyczące zaprezentowania materiałów zarówno o charakterze naukowym, jak i popularnonaukowym i informacyjno-publicystycznym (oznaczonych w *Bibliografii* symbolami I, II, III) dało możliwość wyzyskania różnych źródeł. Kryterium doboru stała się przede wszystkim tematyka danej pracy. Wzięto zatem pod uwagę wszelkie prace i dokumenty dotyczące tzw. „mass mediów”, opublikowane w danym roku.

Założenie to jest — jak się wydaje — słuszne i dające czytelnikowi prawo wyboru poziomu lektur związanych z tymi zagadnieniami. Jeżeli zatem tematyka artykułu zadecydowała o tym, że stał się on przedmiotem analizy, to czym można tłumaczyć brak niektórych pozycji, i to pochodzących ze źródeł ekscerpowanych?¹ Ta sprawa jasno nie wynika ani

¹ Np. T. Wroński, *Konspiracyjne czasopiśmiennictwo kulturalne w Krakowie 1939—1945*, „Życie Literackie”, 1968, nr 22, s. 9; *Prasa literacka w Polsce Ludowej*, „Nurt”, 1968, nr 3, s. 12—21, 40.

ze wstępu, ani też analizy not informacyjnych. Warto przy okazji zwrócić uwagę, że materiał o charakterze popularnym i informacyjno-publicystycznym przynoszą niekiedy pisma codzienne, zwłaszcza regionalne, by wspomnieć choćby o artykułach drukowanych na łamach „Kuriera Lubelskiego” oraz innych². Są to wprawdzie jedynie przyczynki do dziejów prasy, wspomnienia redaktorów, współpracowników, ale czasem jedyne opracowania o czasopiśmie. Dorzucenie niektórych artykułów mogłoby wzbogacić na przykład dział historii prasy, tak przecież bogato reprezentowany w *Bibliografii* (ok. 1/3 materiału). Zgromadzenie tak wielu dokumentów i prac z tego zakresu czynią omawianą publikację niesłychanie pożytecznym źródłem badania przeszłości prasy polskiej, tym bardziej że grupę tę wzbogacają informacje o drukarniach, księgarniach, ruchu wydawniczym itp.

Jeszcze jeden postulat. Badacze dziejów prasy literackiej pragnęliby znaleźć w *Bibliografii* także analizę prac dotyczących czasopism literackich, zwłaszcza że dałoby się tu dorzucić sporo materiału³.

Adnotacje treściowe opracowane zostały zgodnie z wymaganiami służby dokumentacyjno-informacyjnej. Są one tak skonstruowane, że znakomicie orientują czytelnika i pozwalają mu na dokonanie wstępnej selekcji materiałów, co jest bardzo istotne ze względu na ogromną liczbę prac wychodzących w każdym roku. Adnotacje informują o charakterze opracowania, o problematyce i treści dokumentu czy pracy, metodach badań stosowanych przez autora, wreszcie sytuują tę pracę na tle rozwoju wiedzy o danej dyscyplinie, informują ponadto, czy jest to opracowanie pierwsze, czy też wielokrotne. Wysoki poziom opracowania not został zagwarantowany udziałem specjalistów z różnych dziedzin wiedzy o środkach masowego komunikowania.

Bardzo istotną rolę w *Bibliografii adnotowanej*, uporządkowanej w układzie alfabetycznym według nazwisk autorów omawianych prac, peł-

² Np. W. Błachut, *Prasa krakowska podczas okupacji*, „Gazeta Krakowska”, 1967, nr 18; tenże, „Szczutek” i Kraków „Gazeta Krakowska”, 1968, nr 23, s. 5; Z. Jędrzyński, „Gazeta Toruńska”, „Gazeta Pomorska”, 1967, nr 310.

³ Np. J. Skarbek, „Kurier Lubelski” (1830—1831), „Zeszyty Naukowe KUL”, 1969, nr 1, s. 61—70; W. Urbański, *Przed „Wymiarami”*, „Osnowa”, 1969, Wiosna, s. 34—40; J. Koraszewski, *Nad rocznikami dawnej polskiej prasy na Śląsku*, „Poglądy”, 1967, nr 24, s. 14, 19; J. Kurek, *Z kształtu pamięci. Garść uzupełnień do „Mojego Krakowa”*, „Ruch Literacki”, 1968, nr 6, s. 363—372; wreszcie publikacja *Obraz literatury polskiej. Literatura okresu Młodej Polski*, t. 1, Warszawa 1968 przynosi następujące pozycje: J. Kądziała, *Czasopisma literackie modernizmu* s. 177—197; E. Korzeniewska, „*Życie*” 1887—1891 (s. 207—232); J. Czachowska, „*Życie*” 1897—1900 (s. 233—244); J. Kądziała, „*Chimera*” 1901—1907 (s. 244—255); F. Lichodziejewska, „*Krytyka*” 1896—1897, 1899—1914 (s. 257—268). Są to krótkie monografie czasopism podające ponadto opis bibliograficzny pisma oraz bibliografię opracowań.

nią indeksy. Zastosowano tu kilka indeksów: wykaz autorów (omawianych tekstów oraz recenzentów), indeks przedmiotowy składający się z dwóch części: wykazu nazwisk, tytułów, nazw instytucji oraz wykazu problematyki szczegółowej. Znakomite to ułatwienie dla korzystających z *Bibliografii*, pozwala bowiem na zorientowanie się w bogactwie problematyki zaprezentowanej w analizie prac i dokumentów.

Bibliografia, wykonana tzw. „małą poligrafią” bardzo czysto i starannie, jest cenną i pożyteczną publikacją. Ze względu na szeroki zakres tematyczny może służyć szerokiemu kręgowi badaczy; żałować tylko można, że ukazuje się w tak niewielkim nakładzie egzemplarzy (np. w 1967—1968 — 256 egz., w 1969 — 286 egz.).

Krakowski Ośrodek Badań Prasoznawczych zaprezentował w 1970 r. jeszcze jedną cenną i potrzebną publikację. Sylwester Dziki opracował bibliografię prasoznawczych prac dyplomowych w Polsce do 1968 r. Zestawienie objęło 1237 prac magisterskich, doktorskich, habilitacyjnych oraz dyplomowych (wykonanych na studium dziennikarskim), dotyczących problematyki prasoznawczej (prasa, radio, telewizja jako środki masowego komunikowania), powstałych w różnych katedrach uniwersytetów (np. Wydziału Historii, Historii literatury, Bibliekoznawstwa, Socjologii, Prawa). Pierwsza zanotowana praca dotycząca omawianej problematyki pochodzi z roku 1913.

Zadanie autora, zmierzające do sporządzenia możliwie kompletnej dokumentacji, okazało się trudne do realizacji. O przyczynach i trudnościach pisze autor słusznie we wstępie, zwracając uwagę na brak odpowiednich wydawnictw dokumentacyjnych poszczególnych uczelni, brak jednolitej praktyki w zakresie ewidencjonowania i katalogowania tych prac, wreszcie na trudności dotarcia do materiałów sprzed 1945 r. Autor pomimo tylu trudności potrafił zgromadzić pokaźną liczbę tytułów prac; wymagało to jednak paroletnich zmuśnych poszukiwań archiwalnych w poszczególnych katedrach. Niemalą pomoc stanowiły drukowane wykazy prac doktorskich i innych ukazujące się w „Rocznikach Bibliotecznych”, „Biuletynie Polonistycznym”, „Biuletynie Historii Sztuki” i innych⁴.

⁴ Pomimo przeglądania drukowanych wykazów prac nie znalazły się w publikacji następujące prace: E. Czyżak, *Z dziejów ideologii mas ludowych na Śląsku w oświetleniu „Katolika”* (praca mag. WSP Opole); M. Broń, *Polska prasa plebiscytowa w języku niemieckim na Górnym Śląsku w latach 1918—1921* (praca mag. j.w.); S. Materniak, *Stosunek społeczeństwa polskiego do walki o Górny Śląsk w roku 1919 w świetle legalnej prasy polskiej* (praca mag. j.w.); Cz. Grzesiak, *Stosunek społeczeństwa polskiego do sprawy górnośląskiej w świetle legalnej prasy polskiej*. (praca mag. j.w.); D. Parzonko-Filarowa, *Wpływ sojuszu rosyjsko-francuskiego 1893/1894 na program Ligi Polskiej i Ligi Narodowej (głównie na podstawie „Wolnego Słowa Polskiego”)* (praca mag. UW); T. Wawrzyński, *Towa-*

Bibliografia jest cenna z wielu względów, przede wszystkim dlatego, że zbiera tak dużą liczbę prac poświęconych problematyce prasoznawczej, pozwala na zorientowanie się, jakie tematy zostały podejmowane w pracach, w jakich katedrach najwięcej prac powstaje, słowem — kreśli, w pewnym sensie, mapę zainteresowania tą problematyką w zakresie ogólnopolskim. Nie może zastąpić opracowań historii prasy polskiej, ale przynosi informacje, które mogą być bardzo przydatne badaczom. Rozpowszechnienie większej liczby egzemplarzy pozwoliłoby uniknąć dublowania tematów co przejrzyście uwidacznia omawiana publikacja.

Zestawienie prac dotyczących prasoznawstwa zostało uporządkowane według przemyślanego schematu klasyfikacyjnego, uwzględniającego podział całości materiału na następujące podstawowe grupy: Wiedza o prasie; Zawód i szkolnictwo dziennikarskie; Historia i bibliografia prasy polskiej (chronologicznie wg periodyzacji prasy polskiej, z wewnętrznym podziałem na siedem grup: (A—H); Organizacja i technika pracy redakcyjnej; Szata graficzna; Kolportaż prasy; Socjologia i psychologia środków masowego komunikowania; Język w prasie; Gatunki dziennikarskie; Problemy prawa prasowego, wreszcie: Radio, telewizja, film i Prasa zagraniczna. Analiza tego schematu pozwala na zorientowanie się w problematyce prac dotyczących prasoznawstwa, w szeroko pojętym zakresie. Schemat klasyfikacyjny jest zgodny z próbą określenia przedmiotu wiedzy o środkach masowego komunikowania. Opis poszczególnych pozycji, poprawny i przejrzysty, przynosi informacje o nazwisku autora, tytule pracy, promotorze, katedrze, w której wykonano pracę, miejscu przechowywania, wreszcie miejscu publikacji całości lub fragmentów. Tu wytknąć można autorowi pewne niekonsekwencje, a mianowicie: nie wszędzie podał informacje o tytule, pod jakim został wydrukowany fragment pracy⁵. Brak też przy niektórych pozycjach informacji o druku fragmentów (np. poz. 419 — Witowski Witold, fragment pracy doktorskiej druk. w: „Slavia”, Praha 1965, nr 3, s. 471—487 pt. *Listy czeskie dra Gablera w „Ateneum” warszawskim; Studia o literaturze czeskiej w „Ateneum” (1876—1901)*, „Slavia Occidentalis”, 1964 t. 24, s. 235—250; praca K. Chruścińskiego, p. 252, E. Słodkowskiej, p. 125 — drukowane w r. 1970; praca

rzystwo Kultury Polskiej 1906—1913 (głównie na podstawie „Kultury Polskiej”) (praca mag. UW); E. Gocalski, *Masowy ruch robotniczy w Królestwie Polskim w latach 1911—1914 w świetle czasopism „Światło” i „Kuznia”* (praca mag. UW); E. Węglowski, „*Książka*”, *miesięcznik poświęcony krytyce i bibliografii polskiej. 1901—1914, 1922* (praca mag. j.w.); H. Lewandowski, *Sylwetka literacka O.B. Kopczyńskiego na tle „Sztuki i Narodu”* (praca mag. WSP Kraków); Ł. Zdaniowicz, *Zarys monograficzny pisma przedmiotowego „Polonista” z lat 1930—1939* (praca mag. WSP Opole).

⁵ Nie ma podanego tytułu w poz. 1, 5, 6, 23, 30, 41, 44, 47, 58, 73, 85, 135, 173, 185 i in.

K. Tokarżówny, p. 590 — weszła w skład *Kalendarza życia B. Prusa*, opublikowanego w 1969 r. (wspólnie z S. Fitą); p. 452 — rozdz. VI pracy Z. Gostkowskiego: „*Dziennik Łódzki*”... zostały opublikowane („*Przegląd Nauk Historycznych i Społecznych*”, 1956, s. 330—363 i „*Kultura i Społeczeństwo*”, 1959, nr 4, s. 78—102) przed drukiem całości pracy; p. 562—poza fragmentem, praca Ratajewskiego ukazała się w całości w 1968 r. pt. *Opolskie „Nowiny” w latach 1911—1939. (Krótki zarys historii)*; p. 567 — fragment pracy J. Domagały drukowany w „*Sobótce*”, 1964, nr 3/4, s. 302—327 pt. „*Nowiny Śląskie — wrocławski tygodnik polski dla ludności ewangelickiej*.”

Warto może uzupełnić, że promotorem pracy E. Aleksandrowskiej (p. 93) był prof. Zygmunt Szweykowski, J. Jackła — prof. Zdzisław Libera. Sprostowania wymagają informacje o pracy K. Sierockiej (p. 783). Praca została wydrukowana istotnie pod zmienionym tytułem, ale nie takim, jaki podaje autor. Poprawny tytuł brzmi: *Polonia radziecka 1917—1939. Z działalności kulturalnej i literackiej*, Warszawa 1968. Natomiast praca *Z dziejów czasopiśmiennictwa polskiego w ZSRR...* (Warszawa 1963) nie była żadnym z rozdziałów pracy doktorskiej. Te drobne uzupełnienia czy sprostowania nie umniejszają w niczym wartości pracy, o której zaletach pisano wyżej.

Publikacja została zaopatrzona dwoma indeksami: indeksem nazwisk oraz przedmiotowym, który objął tytuły czasopism, nazwiska publicystów, nazwy instytucji, partii politycznych. Pod hasłem „Czasopisma” uwzględniono podział według typów, np. katolicka prasa, lotnicza prasa, łowieckie czasopisma, młodzieżowa prasa, studencka prasa, oraz według terytorium, np. Francja — czasopisma biologiczne, Gdynia — prasa, Podlasie 1 — prasa konspiracyjna, warszawskie czasopiśmiennictwo i in.

Cecylia Gajkowska

Encyklopedia, która się nie ukazała. Opracowali Ryszard Hajduk, Stefan Popiołek, Katowice 1970, Wydawnictwo „Śląsk”, s. 252.

Leksykon Polactwa w Niemczech — taki tytuł nosiła książka wydana tuż przed drugą wojną światową na mocy uchwały Rady Naczelnej Związku Polaków w Niemczech z 1933 r. Intencją wydawców było zebranie i opublikowanie w formie leksykonu-encyklopedii wszelkich śladów polskości na Mazurach, Warmii, Powiślu, Kaszubach, Pomorzu Nadodrzańskim, Śląsku Dolnym i Opolskim, a także na ziemiach na zachód od Łaby, przede wszystkim w Westfalii i Nadrenii. Głównym celem, który przyświecał Kierownictwu Związku Polaków i komitetowi redakcyjnemu, miało być — jak twierdzą we wstępie R. Hajduk i S. Popiołek — ocale-